

# שיעורי ליל שבת

## שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 126 – תשע"ח



בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

### האם יש להמנע מלהרוג חרק בדרך של ריסוס משום צער בעלי חיים?

#### זוכה ורואה בשמחתה

אמרו חז"ל "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה", וצ"ב מהו לשון 'זוכה ורואה' בלשון הווה, יזכה ויראה בלשון עתיד היה צריך לומר?

ושמענו מספר פעמים מרבינו מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל ביאור נפלא בזה ע"פ מה שסיפר הגאון רבי שמריהו גריינמן זצ"ל שכאשר החפץ חיים דיבר על החורבן זלגו עיניו דמעות והיה מספר בבכי ובצער כאילו הוא היה שם, ומאידך כשהיה מדבר על הגאולה העתידה ועל בית המקדש היה בשמחה עצומה כאילו הוא נמצא כרגע בבית המקדש ורואה את הכהנים בעבודתם.

וזוה הפירוש 'זוכה ורואה בבנינה' שמי שהוא בכזאת דרגה שמתאבל באמת על ירושלים כאילו הוא היה שם בשעת החורבן, הוא גם זוכה בדרגתו לראות בעיני רוחו את הגאולה העתידה וכבר מעכשיו מרגיש כאילו הוא בבית המקדש ובבנין ירושלים.

ומצינו כעין זה בחתם סופר ששאל כיצד שייך להתאבל על ירושלים שנחרבה לפני אלפי שנים הרי בטבע הבריאה הוא 'שגזירה על המת שישתכח מן הלב', וע"כ שהמתאבל על ירושלים אין בית המקדש מת אצלו אלא חי ובווער בקרבו, ולכך המתאבל על ירושלים זוכה מיד לחיות את בית המקדש ולראות בבנינו.

**בספר דינים והנהגות להחזו"א** (פ"ט אות ד') מובא שאחד מבני ביתו של מרן החזו"א שאל אותו על זבוב שהיה מפרפר, והשיב שיש לגמור את מיתתו כדי למנוע צער.

**וכשהלכתי** כמידי שבת קודש לביתו של רבינו הגרא"ל שטיינמן זצ"ל הבחנתי בחתול שהתנפל על יונה וניסה לטורפה, והוריתי לחתני שהלך עימי למנוע זאת משום צער בעלי חיים, וכשהגעתי לבית מרן ראש הישיבה וסיפרתי לו על כך אמר שטוב עשיתי שהרי צער בעלי חיים דאורייתא.

**ובספר פאר הדור** (ח"א עמוד קע"ה) מובא מהגאון רבי אליהו משה גנחובסקי זצ"ל שסיפר ששמע מהגר"מ קרליץ זצ"ל עד כמה גדולה היתה מידת ההטבה של החזו"א שפעם נפלה חיה טמאה לתוך בור עמוק ונתקעה שם מבלי להיחלץ, ונגע צער זה ללבו של מרן החזו"א ולכך הוא שלשל את עצמו למעמקי הבור והוציאה לחופשי, עד כדי כך היתה מידת החסד וההטבה שקיננה בו.

**וממעשה** רבותינו זה שמעינן דאין אנו מצווים רק להמנע מלצער את בעלי החיים בידים אלא בכלל החיוב הוא גם למנוע את צערו של הבעל חי, ואולם כ"ז הוא דוקא למ"ד צער בעלי חיים דאורייתא דילפינן ממצוות פריקה שאנו מחוייבים לפרוק את משאו של הבע"ח ולמנוע את צערו (כמבואר ברש"י שבת קכ"ח:).

**אבל** למ"ד צעב"ח דרבנן כל האיסור הוא דוקא לצער את הבע"ח, אך אין אנו מחוייבים למנוע את צערו, ולכך מבואר בגמ' בב"מ (ל"ב:) דלמ"ד צעב"ח דרבנן בבהמת גוי אינו מחויב בפריקה, וכן נקט האור שמח בדעת הרמב"ם (פ"ג מרוצח ה"ט) דסבירא ליה לרמב"ם שצער בעלי חיים דרבנן שהרי בבהמת גוי הרובצת תחת משאה כתב הרמב"ם שאין חיוב פריקה ובגמ' שם בבבא מציעא מבואר דלמ"ד צער בעלי חיים דאורייתא יש חיוב פריקה גם בבהמת גוי.

## מעשה עם הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל

ומעשה שהיה עם הגאון המופלא רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל (מובא בספר אגן הסהר עמ' 280) שכשנכנסו הוא והרבנית לביתם בשובם משמחת נישואיהם קידמם מקק במרכז הבית, ומיהרה הרבנית והביאה את המרסס, אך רבי אברהם סירב לנהוג כך משום צער בעלי חיים, אלא לקח יעה וסילקו לרשות הרבים, ויש לדעת האם מנהגו של הגר"א גנחובסקי הוא רק חומרא בעלמא או שיש בזה מקור לדינא.

### חידוש הנודע ביהודה

והנה חידש הנודע ביהודה (י"ד תנינא סי' י') דאיסור צעב"ח הוא רק לצער את הבעל חי אבל אין איסור בעצם הריגתו ונטילת חיותו, והראיה לכך היא מסוגית הגמ' בחולין (ז:) שמבואר שם שרבי פנחס בן יאיר נקלע לעירו של רבינו הקדוש, וביקש רבי שיבוא לביתו, וכשנכנס בפתח ביתו ראה שיש לו פרדות לבנות, אמר מלאך המוות בביתו ואני יסעוד אצלו.

וכששמע רבי את דבריו אמר לו שהוא ימכור את הפרדות, אמר לו 'לפני עוור לא תתן מכשול', אמר לו רבי אני יפקיר אותם, אמר לו אתה מרבה הזקים, אמר לו רבי אני יעקור את פרסותיהם, אמר לו איכא צער בעלי חיים, אמר לו קטילנא להו, אמר לו איכא בל תשחית.

ומקשה הנודע ביהודה אמאי כשאמר רבי 'קטילנא להו' לא ענה לו רבי פנחס בן יאיר כפי שענה לו על עקירת פרסותיהם שיש בזה משום צער בעלי חיים, אלא מוכח דהאיסור הוא רק לצער את הבע"ח ולא להורגם.

### מדוע אין איסור צעב"ח בהריגה

ובטעם הדבר נראה שהרי בהמשך הזמן הבהמה בלאו הכי תמות ותצטער אז בצער המיתה, וא"כ בהריגתה עכשיו לא עושה לה יותר צער ממה שיהא לה בהמשך, ומה שמקרב מיתתה זה אינו איסור שהרי 'וחי בהם' נאמר באדם ולא בבהמה.

ולפי"ז נראה דמה שהגאון הנ"ל לא רצה להרוג את המקק עם הריסוס הוא לא משום שיש איסור צעב"ח בעצם ההריגה אלא שע"י הריסוס הם מפרפרים זמן רב עד מיתתם ויש להם צער גדול בזה, ומה שלא הרגו אלא השליכו זה משום רגש הרחמים ולא משום האיסור של צער בעלי חיים.

### מדוע 'זקן ואינה לפי כבודו' דוחה איסור של צער בעלי חיים?

והנה בגמ' בב"מ (ל"ב ע"ב) מבואר דזקן ואינה לפי כבודו אינו חייב במצות פריקה וראיה לכך ממעשה דרבי ישמעאל ברבי יוסי, והקשה הנמוקי יוסף דמה בכך שאינה לפי כבודו הרי יש כאן איסור של צער בעלי חיים, ותירץ בשם הרמב"ן (ב"מ ל"ג ע"א) דעשה דכבוד התורה גובר על איסור צעב"ח, ודחה את דבריו הנמוקי יוסף שהרי 'זקן ואינה לפי כבודו' לא נאמר דוקא על ת"ח אלא כל אדם מכובד שאינו פורק בשלו אינו מחויב לפרוק גם בשל חבירו.

### מי שמזווג זיווגים יודע

#### איזה אחות היא המקודשת

שמעתי ממר"ר ראש הישיבה הגרב"ד פוברסקי שליט"א (שהכיר היטב בהיותו יליד ברנוביץ את הגר"א וסרמן זצ"ל ה"ד שהיה אף חברותא של אביו מרן הגר"ד זצ"ל, ואף החזיק את נר ההבדלה בהיותו ילד בהבדלה שעשה הגרא"ו בביתו לאחר התפילה בישיבה).

שסיפר לו הרב מפוניבז' זצ"ל שלמד חברותא עם הגרא"ו בטלז ואח"כ בראדין, ובאחד הימים בטעלז הם למדו יחד את הסוגיא של קידש אחת משתי אחיות, דנותן גט לשתייהן מספק.

ואמר הרב מפוניבז' דהוי ספק שאפי' בשמים אינם יודעים איזה אחות היא המקודשת, והתרעם רבי אלחנן מאוד על דבריו ואמר דישתכח הדבר ולא יאמר דאין מושג כזה שבשמים אינם יודעים.

ואמר הגרב"ד פוברסקי שליט"א שבשמים כן יודעים שהרי הקב"ה מזווג זיווגים, והוא יודע איזו משתייהם ראויה לאותו אדם, וכשהאדם מקדש אחת משתי אחיות הרי הקב"ה החליט איזו משניהם ראויה לו.

(מחמת תיקונים מהותיים הובאו

הדברים שוב)

## אין איסור של צעב"ח בדברים שהם לצורך האדם

ולכך תירץ הנימוקי יוסף שאין איסור צער בעלי חיים בכל דבר שהוא לצורך האדם, וטעמו דכיון שבעלי החיים נוצרו לצורך בני האדם, לכך הותר לאדם אפי' לצערם בידים כדי להשתמש בהם לצורכו, ומכל שכן שמותר להמנע בשב ואל תעשה מלפרוק את מטענם כשהוא זקן ואינה לפי כבודו (עי' בכ"ז במנחת חינוך מצוה פ'), וכן פסק בתרומת הדשן (ח"ב סי' ק"ה) שבכל דבר שהוא צורך האדם ליכא איסור צער בעלי חיים, ואמנם מדברי הרמב"ן שלא תירץ כן משמע שלא ס"ל הכי, וצ"ב שהרי ודאי דדינא הכי שהרי הותר לאדם לרכוב על בע"ח ולשים עליו משא אף שיש לו צער בזה.

וכן בתוס' בב"מ (שם, ובע"ז יא.) הקשה דכיון שצער בע"ח דאורייתא אמאי עוקרים על המלכים (עוקרים את בהמות המלכים שמתו משום כבוד המלכות) הרי יש בזה איסור דאורייתא של צער בעלי חיים, ותירץ דכבוד המלכים עדיף, ולפי דברי הנמוקי יוסף צריך ביאור מה צריך לזה הרי לצורך תשמיש האדם מותר לצער את הבעלי חיים ולכך יהיה מותר לעקור על המלכים.

## ביאור החזו"א שמותר לצער רק בשימוש הרגיל

אלא שדבריהם אכן מבוארים בחזו"א (או"ח י"ח ז') דכל מה שהותר צעב"ח לצורך האדם הוא דוקא לשימוש שהוא עומד לכך כגון רכיבה ומשא (ואפי' לחלק מן האחרונים ניסויים רפואיים שבכל הדורות עשו כן), אבל לשימושים אחרים לא הותר צעב"ח אפי' לצורך האדם, ולכך הוצרך הרמב"ן לטעם של 'כבוד התורה' ולא כתב כדברי הנמוקי יוסף שהוא משום 'צורך האדם', דמניעת פריקה משום הכבוד אינה נחשבת לצורך רגיל כשאר שימושו של הבע"ח.

ואף התוס' סבר כן, ולכך הוצרך לטעם של כבוד המלכות, דעוקרים על המלכים אינו שימוש רגיל שהותר לצורך האדם, אך בנמוקי יוסף מבואר לכאור' שצב"ח הותר לכל צורך האדם אפי' שימוש שאינו רגיל.

## יסוד מחלוקת הראשונים

ויסוד המחלוקת בין הראשונים היא האם צער בעלי חיים לא נאסר כלל לצורך האדם כיון שכל מטרת בריאתם היא למענו, וכיון שאינו נאסר אין מניעה מלהשתמש בהם אף לצער שאינו רגיל, או שזה 'היתר' שהותר צער בע"ח לצורך האדם, אך כ"ז רק לשימושים הרגילים ולא לכל הדברים.

ואף להרוג המזיקים כגון כלב המזיק שכתב שו"ע הרב (הל' שמירת גוף ונפש ס"ח) שיתן לו סם המוות, ואין בו משום צער בעלי חיים כיון שמפסיד לו, לכאור' אף דרכי המיתה במזיקים תלוי במחלוקת הנ"ל דאם לא נאסר כלל אי"צ לברור צורת הריגה עם פחות צער, אך אם אי"צ אלא היתר אף בבע"ח המזיקים יש להורגם שלא בדרך צער.

## מנהגו של הגר"א גנחובסקי תלוי במחלוקת הראשונים

ולפי"ז נמצא דמנהגו של הגר"א גנחובסקי תלוי במחלוקת הנ"ל, דאם צעב"ח לא נאסר כלל לצורך האדם אין מניעה מלהשתמש בריסוס אף שיש בזה צער בע"ח, דכיון שאינו נאסר אי"צ לברור את דרכי המיתה בדברים שהם צורך האדם, אך אם זה רק 'היתר' יש מקום לומר שכיון שיכול להורגו ברגע עליו להמנע מלהורגו בדרך של צער שיפרפר עד שימות (אך כ"ז דוקא באופן מקומי אך בהדברה כללית שהיא הדרך היחידה לקטול את כלל המזיקים לכאורה הדבר מותר אף שיש בזה צער לבע"ח).

# מדיני בין המצרים

נישואים, אירוסים, ריקודים וכלי זמר בימים אלו

א. נוהגים שאין נושאים נשים מי"ז בתמוז ואילך עד לאחר ט' באב (רמ"א תקנ"א ס"ב, והשו"ע כתב שם שאין נושאים נשים מר"ח אב, ואמנם אף הספרדים מחמירים בזה משום שאין סימן ברכה להתחתן בימים אלו וכמבואר בשדי חמד ח"ו מערכת בין המצרים סוס"ב שלא הסכים לסדר קידושין אפילו לאלמן ואלמנה רק פעם אחת שהיתה זו שעת הדחק והוראת שעה).

ב. מותר לעשות אירוסין וכתובת תנאים עם סעודה בבין המצרים מי"ז בתמוז עד ר"ח אב בלא ריקודים ומחולות, אבל מר"ח אב אסור לעשות סעודה ועושים אירוסין וכתובת תנאים עם מיני מזונות בלא סעודה ממש (מ"ב תקנ"א סקט"ז וסקי"ט ושעה"צ ס"ק כ"ו), ומותרים החתן והכלה ללבוש בגדי שבת כרגיל (הגרש"ז אויערבך זצ"ל).

ג. אסור לעשות ריקודים ומחולות מי"ז בתמוז ואילך (מ"ב שם סקט"ז בשם המ"א), ובכלל זה אסור לנגן בכלי נגינה (כן מבואר בפמ"ג הובא בביאור"ל שם ס"ב, וכן בשו"ת מנחת יצחק ח"א קי"א ד' כתב "אע"פ שהמ"א הזכיר רק ריקודים ומחולות מ"מ הלכה פסוקה היא בפי גדולי האחרונים דגם כלי זמר לבד אסור"), וכן אסור לשמוע קלטות של שירים עם כלי זמר (שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קס"ו וח"ד סי' כ"א סק"ד, ושו"ת שבט הלוי ח"ח קכ"ז ב').

ד. יש שאוסרים אפילו לשמוע קלטות שיש בה חזנות או שירה בפה אפי' בלא ליווי כלי זמר דעצם הטייפ נחשב ככלי שיר (שו"ת שבה"ל שם, ואולם דעת האג"מ הנ"ל הערה י' דדינה כמו שירה בפה), ואולם שירה בפה מותר (שו"ת אג"מ שם, וארחות רבינו ח"ב עמוד צ"ה), ומ"מ יש להמנע שירה בפה המעוררת לריקוד (עי' הליכות שלמה בין המצרים פ"ד).

ה. איסור השמעת כלי נגינה הוא גם לקטן שהגיע לחינוך (שו"ת אג"מ שם משום שאבלות דרבים הוא), ואמנם מותר להשמיע לקטנים קלטות של סיפורי ילדים שיש בהם גם קטעים של נגינה (פוסקים), הרגילים לעשות התעמלות או הליכה לפי קצב הנגינה יכולים להמשיך בכך עד ר"ח אב (הגר"נ קרליץ שליט"א).

ו. מותר לעשות סעודת שבע ברכות למי שהתחתן קודם י"ז בתמוז אבל בלא ריקודים ומחולות (שו"ת שבט הלוי ח"ג סו"ס קנ"ז, וכתב שם 'על משמרת אעמודה שאסור לעשות ריקודים וכלי זמר בכה"ג רק שירי פה שירי מצוה כנהוג'), ויש מתירין אף ריקודים ומחולות (שו"ת אג"מ אה"ע ח"א סי' צ"ז), אבל בלא כלי זמר (הגר"ש אלישיב זצ"ל משום שלא רגילים תמיד בשבע ברכות בכלי זמר והוי כמזלזל בבין המצרים), ומ"מ הפעלת טייפ של שירה בפה בלא כלי זמר מותר דאפילו בעלמא יש מקילין בזה, ולעשות מעגל בעלמא לא נקרא ריקוד ומותר אפילו בשבת (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל).

ז. הנוהג ברכב וחושש שירדם מותר לו לשמוע שירים אך ישתדל להחזיק קלטות ללא ליווי כלי זמר (הגר"ח שליט"א), מותר ללמד שיעורי נגינה לתלמידים כשהוא לצורך פרנסה ולא לשמחה, אבל מר"ח ואילך יש להחמיר (ע"פ פמ"ג סי' תקנ"א סק"י ומובא בביה"ל שם, וקצשו"ע סי' ככ"ב ס"א).

ח. מי שרגיל לשמוע שירים בשעת עבודתו מותר לו להמשיך ולשמוע עד ר"ח (הגר"נ קרליץ שליט"א), ולשמוע מוזיקה לצורך רפואה להפיג בדידות ופחדים מותר אפילו בתשעת הימים (עי' שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' ק"ו והליכות שלמה שם).

ט. אין לערוך מסיבות בגני ילדים עם כלי זמר בימים אלו, ובודאי שאין לעשות כן בבתי חינוך של ילדים גדולים יותר (חוט שני ח"ב עמ' שכ"ה), ואם קבעו מסיבה ע"י ההנהלה ויש שאלה של איבוד פרנסה בזה יש לעשות שאלת רב, וכן אין היתר להתאמן בריקודים בימי בין המצרים למסיבה לאחר ת"ב (נטעי גבריאל פט"ו סט"ז).

## תספורת וקציצת צפרנים

י. מנהג האשכנזים שלא להסתפר אפי' לכבוד שבת מי"ז בתמוז עד אחר ת"ב (רמ"א סי' תקנ"א ס"ד), ומנהג הספרדים לאסור רק בשבוע שחל בו ת"ב (שו"ע שם ס"ד), אבל מותר לגלח שיער השפם כל שמעכב האכילה (שו"ע סי"ג), וכן מי ששערות ראשו מגודלים מותר לו להסתפר במקום הנחת תפילין (הליכות שלמה שם), קציצת צפרנים מותרת לכו"ע עד שבוע שחל בו ת"ב, אמנם לצורך טבילת מצוה ודאי מותר (משנ"ב שם סק"כ).

יא. אסור לספר ילדים אפילו לא הגיעו לחינוך, ויש מקילין בילדים עד גיל בר מצוה, ובכל אופן בשבוע שחל בו ת"ב אסור (מ"ב סקפ"ב בשם הח"א), ואם מלאו לילד ג' שנים בימי בין המצרים מותר לגלחו לכו"ע עד שבוע שחל בו, ויש מתירין אפי' בשבוע שחל בו (מבית לוי בין המצרים אות ט'), ורבים נוהגים להמתין ולעשות "חלאקה" אחר ת"ב.

יב. בן אשכנז שיש לו מספרה אין לו להשאירה פתוחה מי"ז בתמוז ואילך, אבל מותר לספר בן ספרד הנוהג להסתפר עד שבוע שחל בו ת"ב (מבית לוי בין המצרים אות י"ד שדין האבילות אינו אוסרו רק בתספורת עצמו ולא בגילוח אחרים).